

Contra la memòria històrica

L'Ajuntament de Mont-roig no deixa celebrar amb normalitat un acte en record dels assassinats al mas de la Serra.

Entrevista a Manuel Castán

El president de l'Acadèmia de l'Aragonès ens parla dels reptes de futur d'aquesta entitat.

Becton Dickinson a Fraga

La multinacional inaugura a la capital el Baix Cinca un nou magatzem totalment automatitzat.

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 9 • núm. 79 • La Franja, setembre i octubre de 2008

Moncada, recordat a Mequinensa

Lectura de contes de Jesus Moncada durant les Jornades de traductors a Mequinensa

LOURDES IBARZ

EDITA:

ICF Iniciativa Cultural de FranjaC/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
Associació Cultural del Matarranya
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Màrio Sasot
msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ I

MAQUETACIÓ GRÀFICA:

Isabel Calaf • T. 661 470 457
tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:

Marta Canales

CONSELL DE REDACCIÓ:

Antoni Bengochea, José Miguel
Gràcia, Artur Quintana, Lluís
Rajadell i Carles Sancho
(el Matarranya).Jaume Casas, Pep Labat i Damià
Torrent (el Baix Cinca).Carles Barrull, Glòria Francino i
Josefina Motis (la Llitera i la
Ribagorça).

Carne Messeguer (PPCC).

FOTOGRAFIA:

Pep Labat, Sidrid Schmidt Von der
Twer i Ricard Solana

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià,
Tomàs Bosque, Josep A. Carrégal,
Miquel Estaña, Quim Gibert, Marc
Martí, Joaquim Montclús, Francesc
Ricart, Carles Sancho, Ramon Sistac,
NATXO Sorolla, i Carles Terès.

SUBSCRIPCIIONS I PUBLICITAT:

978 85 15 21

IMPRESSIÓ I PRODUCCIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda

Estanc Conchita

Calaceit

Papereria Abàs

El Torricó

Llibreria Pilarín

Fraga

Llibreria Badia i Llibreria Cabrera

Girona

Llibreria Les Voltes

Lleida

Llibreria de la Generalitat

Mequinensa

Papereria González

Reus

Llibreria Gaudí

Saldí

Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla

Saragossa

Papeleria Germinal. C/ Sepulcro, 21

Tamarit

Estanc Patrito

Tortosa

Llibreria El Temple

Vall-de-roures

Llibreria Serret

Paradoxes ribagorçanes

D'un temps ençà, s'evidencia una notable i constant activitat en el sí del Centre d'Estudis Ribagorçans en pro de la llengua catalana a aquesta comarca. Al mes de maig apareixia el número 5 de la Revista Ripacurtia, presentada durant les festes de Benavarri, el 2 de juny. Del 20 al 22 de juny, Peralta de la Sal acollia les VI jornades del CERib, ja consolidades com a Universitat d'Estiu de Lleida, i el 26 de juliol es feia una jornada de presentació del llibre «Eines de Memòria oral» al Pont de Suert que aquesta associació organitzà amb la Coordinadora de Centres d'Estudis i el Memorial Democràtic. I per completar-lo, el 6 de setembre apareixia el llibre La llengua de Castigaleu presentat a aquesta localitat davant una seixantena de persones, tot un èxit, el mateix dia que Ripacurtia es presentava a la Festa i Fira del llibre del Pirineu que des de fa cinc edicions organitza l'Ajuntament d'Organyà amb el Consell Comarcal de l'Alt Urgell.

Els companys del CERib també ens anuncien que al setembre es realitzaran els Correllengües d'Areny de Noguera i Benavarri. A l'octubre tindrà lloc la «I Jornada d'història Comtat de Ribagorça. Commemoració de Santa Maria de Viu» i al novembre, la visita de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Benavarri.

La participació d'aquestes institucions acadèmiques universitàries i culturals demostra la solvència científica i cultural d'aquestes activitats, com ja es pogué comprovar al V Col·loqui d'Estudis Transpirinencs (Areny de Noguera, octubre 2007) o a les IV Trobades Culturals Pirinenques (El Pont de Suert, octubre 2007).

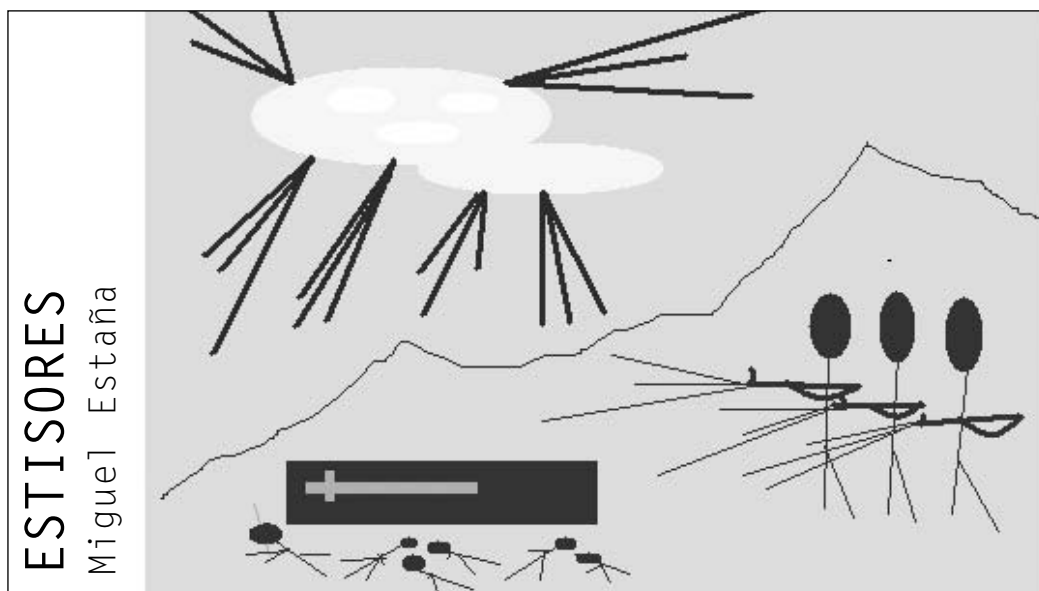
En aquest clima de dinamització cultural protagonitzada pel CERib, sobta l'aparició d'una nota de premsa signada per aquesta entitat on es denuncia la desídia en aquest àmbit per part de

la Comarca de la Ribagorça i dels seus ajuntaments, i recorden que l'ent comarcal ja porta quasi mig any sense respondre l'informe de cooficialitat de les llengües pròpies de la Ribagorça i més de quatre mesos sense conseller responsable de Cultura. Aquesta situació repercuteix en la «falta de difusió de les subvencions concedides i en l'absència de criteris clars, on una festa d'una pedania rep la mateixa quantitat econòmica que un congrés d'àmbit comarcal».

Tampoc es compren que el Consell Municipal de la Llengua de l'Ajuntament de Benavarri porti dos anys aturat, tot i que aquest estiu ha estat sol·licitat el seu reactivament per diferents membres del consistori i altres col·lectius. La necessària convocatòria d'aquest òrgan consultiu segurament contribuiria a dignificar la llengua catalana en un municipi que ha sét qualificat per alguns sectors ciutadans de practicar la *multiculturalitat* folklòrica.

En aquesta línia, algunes actituds d'autoritats municipals i comarcals ribagorçanes semblen evidenciar un cert avergonyiment a l'hora d'impulsar la llengua i cultura pròpies de la Ribagorça Oriental (la catalana) i es mostren més partidaris d'impulsar en aquests municipis actes en castellà o en aragonès que en català, mentre que a l'hora d'assistir a actes organitzats per associacions se'ls ha vist més sovint a actes «culturals» pròxims a la FACAQO que als abans esmentats, organitzats pel CERib, entitat a la que a vegades critiquen per utilitzar tan «exhaustivament» la llengua catalana.

Davant d'aquesta preocupant situació, des de *Temps de Franja* volem a recolzar i animar als companys del CERib, membre de la Iniciativa Cultural de la Franja, i reconèixer la important tasca que porten a terme en pro de la llengua catalana a la Ribagorça i que de vegades es troben amb la poca seriositat i rigor d'unes corporacions municipals poc sensibles a la cultura i la llengua pròpies.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Manuel Castán Espot, president
de l'Acadèmia de l'Aragó

12

La Llitera i la Ribagorça

13

Revista de premsa

15

Tema del mes

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

Slow movement,
per una vida sense estrès

salutació del director

El Departament de Joventut de la Comarca del Matarranya ha posat en marxa una lloable iniciativa, ja experimentada amb èxit en altres comarques aragoneses i franjolines, per a evitar que la gent jove agarre l'automòbil quan va de festa per les nits. Es tracta de posar a la seua disposició un autobús nocturn per als caps

de setmana i festes majors, anomenat popularment lo Mussol del Matarranya. Jo encoratjaria als responsables d'aquesta dinàmica comarca a estendre lo model del Mussol carreter a altres àmbits i els animo a crear lo Mussol Lingüístic. Una mena de vehicle d'urgència amb servei les vint-i-quatre hores que dugués a aquells consellers autonòmics oriünds de la comarca, batlles i consellers comarcals, que tot i que parlen una llengua des de que van nàixer no la reconeixen i la neguen davant dels seus pares i avantpassats, si cal.

Posats en carretera són un veritable perill públic i, si foren detinguts per les autoritats corresponents, i practicades les anàlisis pertinents, donarien uns alts percentatges de substàncies nociues en sang, del tipus de la *facaoína*, *fachendum tremens*, *hispaniaimperialona* i *analfebitis B*.

Com podeu imaginar, en eixes condicions, no poden conduir sols i necessiten palesament uns cursos intensius de rehabilitació i reeducació ciutadana.

Mário Sasot

cartes dels lectors

A Mònica Terribas de TV3

Quan un periodista de TV3 no té l'esma de mantenir-se en català tot entrevistant un interlocutor que l'entén, malgrat que no parli la nostra llengua, caldria rescindir-li el contracte professional. Se suposa que abans ha estat informat que TV3 va néixer, entre d'altres coses, per contribuir a la normalització de la llengua catalana. Està molt bé el gest d'inventar la secció sobre els vigilants de la llengua dins el programa Vacances pagades. Però sembla una burla que moments abans de connectar el passat dimarts 19-8-08 amb els vigilants, un periodista desplaçat a Platja d'Aro, Xavier, entrevistés en castellà un pizzer italià, Severino. És difícil que un cuiner establert a la Costa Brava que parla un mínim de dues llengües llatines (italià i castellà) no entengui el català. Em produeix tristor constatar aquesta manca de solidaritat envers la nostra llengua.

Quim Gibert
(Fraga, Baix Cinca)

El català i Air Berlin

Fa pocs dies el senyor Joachim Hunold, director general de la companyia aèria Air Berlin, que opera als territoris de parla catalana, amb vols entre Alemanya i Palma, Barcelona, València o Eivissa, feia unes afirmacions a l'editorial de la revista Air Berlin magazine on deixava clar el seu menyspreu cap a la llengua catalana i cap als ciutadans de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià en negar-se a escoltar les recomanacions del Govern Balear demanant més presència del català a la seva empresa.

Air Berlin ha començat a rebre les primeres protestes, però el responsable de l'aerolínia a Espanya i Portugal, el senyor Álvaro Middelman, ha reafirmat les declaracions de Hunold. Com que

Air Berlin no rectifica, des de la Plataforma per la Llengua demanem la col·laboració de tothom perquè hi aportí la seva queixa i aconseguir que Air Berlin no només no insulti el nostre poble i la nostra llengua, sinó que tingui en compte el català com a llengua apta per al mercat.

Et proposem que enviis aquest missatge per tal d'expressar-li el teu malestar.

D.Gimeno

Ignorats i menystinguts

Felicito a Ramon Parisi per la seva carta del passat juny. Però vull dir-li que no s'ha d'estranyar del comportament de «la suya». Aragón TV no fa res que no facin polítics, premsa, església i funcionariats en general. Que és, ignorar-nos i menystenir-nos. Fins i tot sense manies tallen els parlaments del president Iglesias, quan els acaba amb unes frases en la nostra –i seua, llengua materna.

La majoria de membres d'aquests estaments, creuen que el tren de la democràcia porta vagonets de «tercera», i que ells tenen dret a decretar a qui ens toca viatjar-hi.

I això s'ha d'acabar. No som els ciutadans els que estem al servei de les «castes manaires». Són ells els que estan –o més ben dit, haurien d'estar al nostre servei.

També en R. Parisi fa esment de l'art sacre en litigi. El qual, n'estic convençut, mai tornarà a la Franja. Com a molt el veurem passar de llarg cap a Barbastro. Per desgràcia, en els litigis catalano-aragonesos, encara que ens afectin de ple com en aquest cas, la Franja esdevé com la xarxa de les pistes de tennis en la que ningú repara, per molt important que sigui el partit.

Medardet
Benavarri

La vila de la Sorollera acollí la 18a Trobada del Matarranya

■ José Miguel Gràcia

L'ESMOLET

Ararat (El dolor de ser odiat)

Fa poc vaig veure *Ararat*, una pel·lícula d'Atom Egoyan. Tracta el genocidi armeni perpetrat per Turquia l'any 1915. El director canadenc utilitza el recurs de la pel·lícula dins la pel·lícula per mostrar-nos les reaccions dels personatges davant els fets narrats. La figura central és Raffi, un jove ajudant del director, fill d'una professora universitària i d'un presumpte terrorista armenis. És molt interessant veure les diverses maneres d'assumir la tragèdia: els fills i néts de la diàspora armènia, els ciutadans canadencs i fins i tot l'actor d'origen turc que encarna el militar otomà sense escrúpols. Hi ha un moment en què aquest actor qüestiona la veracitat del genocidi en conversa amb el director, magistralment interpretat pel francès d'origen armeni Charles Aznavour. Aquest evita entrar en discussions, la qual cosa indigna en Raffi que, amb la seua joventut, no entén la manca de rèplica. És en aquest moment que Charles Aznavour, amb una mirada trista i cansada, diu: «Saps el que segueix causant tant de dolor? No és la gent que vam perdre, ni la terra. És saber que se'ns odiava tant. Qui era aquesta gent que ens odiava tant? Com poden seguir negant el seu odi i així odiar-nos encara més?» Vaig quedar-me clavats. Em va venir al cap l'Esmolet que vaig escriure el mes de maig «La tristesa de ser català» i, tot d'una, vaig sentir-me també molt trist, molt cansat.

Carles Terès

Acte de presentació a la Trobada Cultural del Matarranya

El dia 9 d'aquest mes d'agost, la tan petita com ober-ta, neta, simpàtica i arranjada vila de la Sorollera, ens va acollir amb els braços oberts. Em refereixo a la Trobada Cultural del Matarranya, que enguany ha tocat a les terres del Bergantes. No puc dir que els actes es van desenvolupar amb tota normalitat, perquè per començar, van tenir que canviar el Saló de Plens de l'Ajuntament pel Saló Polivalent, davant les expectatives de la gran assistència de públic a la presentació de les publicacions. Previsió confirmada amb escreix. Els llibres presentats van ser: *Xandra* del Dr. Artur Quintana, *Si les pedres parlaran* de José Miguel Gràcia i Jesús Pallarès, *Memòries d'una desmemoriada mula vella* de Desideri Lombarte i *El porvenir de mi pueblo* de Juan Pio Membrado i Ramón Mur. Amb l'exposició fotogràfica *Quan érem emigrants* de Tomàs Riva i el concert de música i poesia de Túñez i Sesé, a més dels jocs infantils del matí, es van completar els actes de la Troba-

Com he dit al principi, l'acollida de tots el veïns, del seu alcalde, Antonio Arrufat, de l'Ajuntament, de l'Associació Serva, va estar magnífica, i a la vegada en un ambient de normalitat que ens hi vam sentir com «a casa nostra».

Durant el sopar a la Plaça, sota un cel estrellat, a la vora de l'església i del robust campanar, amb la presència també dels alcaldes de Massalió i de Calaceit, de la Directora de l'IET, associats i veïns vam comentar tot allò que havíem vist durant la visita que havíem fet per la vila: façanes, racons i raconets arranjats amb força cura i respecte. El Sr. Alcalde ens va

informar sobre els fets que havien tingut lloc, aquell mateix dia, 61 anys abans: l'incendi dels pinars per part de l'exèrcit i la guàrdia civil amb la intenció de «netejar» el maquis d'aquelles contrades. Tothom va petar la xerrada animadament i també es va parlar del futur de la cultura i de la llengua més enllà del Matarranya, del Bergantes i del Mesquí.

Recomano molt sincerament una visita turística a la vila de la Sorollera. Amb unes bones habitacions, restaurant i bar, a l'Hostal de la Plaça, gaudireu de la nit, i a l'alba, els pinars propers i llunyans us hi faran somiar en un mar de color verd.

TEMPS DE FRANJA

 Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI

978 85 15 21

tempsdefranja@telefonica.net

Paradoxa

Fa poc uns ciutadans encapçalats per Mario Vargas Llosa han signat i publicat un manifest per a accelerar el procés de substitució de les llengües espanyoles no castellanes per la llengua castellana. Per a aconseguir la destrucció d'aquesta part del patrimoni espanyol els signants fan algunes propostes en desacord amb la constitució i certs estatuts, i per eludir-ne la possible anti-constitucionalitat, demanen del Parlament espanyol que, si cal, modifiqui la constitució. Proposen bàsicament que l'ensenyament de i en les llengües espanyoles no castellanes siga optatiu, perquè saben que, en deixar de ser la llengua vehicular de l'escola, es troben condemnades a l'extinció. Els signants, aconseguida l'optativitat, admeten la cooficialitat de l'aragonès, basc, català, ..., i que puguen ser-hi parcialment vehiculars. Si comparem les propostes del citat manifest amb la que podria ser la Llei de Llengües d'Aragó, veurem que coincideixen en el punt bàsic de l'optativitat de l'ensenyament, premissa ineludible per a l'extinció, de les llengües espanyoles no castellanes, però en mantenen la cooficialitat i el dret a una certa vehicularitat, en l'ensenyament sobretot. La projectada Llei de Llengües d'Aragó, pel que n'he pogut saber, no contempla en cap cas la cooficialitat de l'aragonès i del català i no en queda clar el caràcter vehicular a l'ensenyament. La paradoxa: els del manifest amb les seues propostes aspiren a l'extinció de les llengües espanyoles no castellanes, la nostra Llei de Llengües, amb propostes més desfavorables a les llengües minoritzades, aspira a fomentar-ne la recuperació i el desenvolupament.

Artur Quintana

L'Ajuntament de Mont-roig denega el permís per a un acte pels assassinats del mas de la Serra

■ Artur Quintana

A la matinada de l'onze de novembre del 1947 sis persones van desaparèixer de la presó d'Alcanyís on es trobaven detingudes i van ser assassinades al Mas de la Serra de Mont-roig de Tastavins, situat prop de la carretera general i a no gaire distància del centre urbà d'aquesta vila del Matarranya. Se sap que van ser enterrades en una fossa comuna a l'actual cementiri vell de Mont-roig, i se'n coneix el lloc on es troba aquesta fossa. Tots els esforços dels familiars dels assassinats per a exhumar els cadàvers han topat amb la negativa de l'Alcaldia de Mont-roig. Davant d'aquesta oposició, i vista la impossibilitat d'identificar els diferents cadàvers i poder procedir així a un enterrament individual i digne, els familiars, amb l'ajut de l'associació «La Gavilla Verde» van optar per posar un monòlit a l'indret del cementiri vell de Mont-roig on se sap que hi ha la fossa. El dia 16 d'agost d'enguany a les sis de la vesprada es va decidir de col·locar aquest monòlit i a l'acte va assistir una cinquantena llarga de persones. Tanmateix no va ser possible de dur endavant l'acte perquè l'alcaldia de Mont-roig es va negar a obrir el portal del cementiri. Davant d'aquesta penosa situació els organitzadors van creure adequat de posar el monòlit per una estona davant del portal i fer-hi una ofrena de flors i uns parlaments. Però en el moment quan ho anaven a fer una parella de la guàrdia civil que fins aleshores s'havia limitat a observar des del seu cotxe què fèiem els assistents, va intervenir adduint que s'obstaculitzava el pas de vehicles, tot i que no els hauria costat gens de desviar-ne el trànsit. Després d'un tens tira-i-afluixa amb els organitzadors els agents van

tolerar que l'acte se celebrés a poca distància del portal del cementiri però a l'altre cantó del carrer. I així es va fer. En iniciar l'acte la filla d'un dels assassinats va llegir la inscripció en castellà del monòlit amb els noms de les persones assassinades –José Mir, Aurelio Boj i Josefa Bayod de la Ginebrosa, Eleuterio Simó de la Freixneda, Rogelio Cuartilla de la Vall del Tormo i Aurora Piñana d'Aiguaviva– i a continuació va començar un parlament en català. Però només havia dit quatre paraules que des del públic assistent algú va cridar «¡ En castellano! ». Per sort es va sentir una altra veu «En

català!», a la qual se'n van sumar dues o tres més i la dona va poder acabar el parlament en la mateixa llengua en què havia començat. I així a la ignomínia d'haver de celebrar l'acte el carrer, no va caldre sumar-hi la ignomínia de no poder parlar en la llengua dels assassinats. Els parlaments dels organitzadors de la Gavilla Verde van ser també en català. Uns familiars dels assassinats ho van fer en castellà.

Entre els assistents es comentava que sembla que hi ha una llei dita de la memòria històrica. Aquesta llei, si realment existeix, ha demostrat a Mont-roig la seua total ineficàcia.

L'ARGADELL

El riu que parla

Vaig estar el passat 9 d'agost a la 18a Trobada Cultural del Matarranya, Bergantes i Mesquí que es va celebrar a la Sorollera. A l'endemà assistiria a la 3a Trobada d'autors ebrenca al Mataranya, a Fondespatla, amb «El paisatge ebrenca en la creació artística». Dinar literari i lectura del recull *El riu que parla*, publicació d'Aeditors i Serret llibres, on una trentena d'autors i autores col·laboren aportant relats amb el paisatge de les Terres de l'Ebre com a referència.

Presentació del poemari *Dietari en groc* a càrrec de l'autor José M. Gràcia, de la Codonyera.

Intervenció artística amb una «Bugada de lletres» als antics llavadors amb participació dels més menuts.

Comunicacions. El paisatge ebrenca en l'obra de: Desideri Lombarte, (a càrrec d'Artur Quintana), Jesús Moncada (a càrrec de Neus Pallarès) i d'Artur Bladé (amb Pere Poy).

Presentació de les exposicions «Artur Bladé: escriptor de l'Ebre català, cronista de l'exili», «L'univers literari de Jesús Moncada» i «Desideri Lombarte: Ataüllar el món des del Molinar».

I a la nit, «Nit d'estels» observats i guiats per José Agustín Amela, professor a Morella.

Juli Micolau

Nou servei a la Comarca Lo Mussol del Matarranya

■ Carles Sancho

Lo Mussol del Matarranya és una proposta novedosa que ha iniciat aquest estiu el Departament de Joventut de la Comarca del Matarranya. Es tracta de posar a disposició dels joves, de 16 a 35 anys, un autobús nocturn que transllada aquests a les festes majors de les viles del voltant i així evitar possibles accidents substituint el transport particular en cotxes per un altre col·lectiu i més segur. La iniciativa ha tingut una bona resposta per part dels joves i gran part d'ells han pogut anar aquest any a les festes majors dels pobles veïns amb aquest mitjà de transport,

augmentant d'aquesta manera l'animació de les celebracions, sobretot en les viles més menudes. El preu del viatge d'anada i tornada és de quatre euros i els autobusos i el seu itinerari s'adapten a les festes que se celebren cada setmana i als joves que ho sol·liciten a cada vila. A finals d'agost aquest transport l'havien fet servir més de 200 joves i va iniciar-se a finals de juliol i acabarà a finals de setembre amb les festes de la Portellada i Valljunquera dedicades a sant Miquel. La iniciativa del Mussol del Matarranya ha seguit molt positiva, segons valora la tècni-

ca de joventut de la comarca Eva Antolín, i es repetirà l'any vinent ampliant i millorant el servei si és necessari.

Deu anys dels Draps!

■ C.S.

Los Draps, grup matarranyenc de rock català amanit amb dolçaina, van celebrar el desè aniversari coincidint amb les festes majors d'estiu i participant en diversos concerts col·lectius. El 9 d'agost al III Carrasca Rock a Ejulve al costat d'Ixuquera d'Alcorisa, Los Gandules de Saragossa, Ojo no Caigas d'Alcanyís entre d'altres. El 6 de setembre en un concert a Sentmenat -Barcelona- amb els valencians Obrint Pas, Oprimits i Skafam i el 12 a les festes majors de la seua vila compartint cartell amb els saragossans Gen, Omeveigues de Vallde-roures i Azero de la

Codonyera. A més aquesta primavera a Massalió van presentar el seu segon CD Un crit al vent.

La seua trajectòria musical és molt meritòria. La seua primera maqueta Terra de frontera l'any 2000. No mos fareu callar! enregistrat el 2006 el primer CD. Una cançó d'aquest treball Cultura popular va ser guardonada amb el premi de Música Aragonesa aquell mateix any com a la millor cançó en una llengua minoritària d'Aragó. El 2007 van tindre una participació destacada en el projecte musical de 'Sons del Matarranya'. Enhorabona i per molts anys!

4t TORNEIG LA FRANJA

Horta de Sant Joan va organitzar el 4t Torneig de Futbol de la Franja, que tingué lloc el 26 d'agost al Camp d'Esports de la vila de la Terra Alta. Els equips convidats van ser C. E. Arnes, C. P. Cretense, Castelseràs C. F. i l'equip amfitrió. El torneig es desenvolupa en una sola jornada. Partits eliminatoris d'una hora de durada seguits de la final entre els guanyadors. L'any passat el triomf va ser per a l'equip organitzador i aquest ha reeditat el trofeu en la final davant del C.P. Cretense per 3-0. La idea d'unir en una activitat esportiva les viles de diferents comarques és una bona iniciativa per superar els límits polítics i administratius dels diferents territoris i per millorar la convivència entre les poblacions veïnes. La bona entesa i col·laboració entre els Consells Comarcals de la Terra Alta i del Matarranya i l'Ajuntament d'Horta de Sant Joan faciliten el suport a la iniciativa esportiva que esperem tinga noves convocatòries.

C.S.

Ramon Tejedor analitzà la presència del català als mitjans públics a la XII Escola d'Estiu

■ **Jaume Casas**

El director general de la Corporació Aragonesa de Ràdio i Televisió, Ramon Tejedor, va assegurar a Fraga, on participà en les jornades de la XII Escola d'Estiu celebrada al setembre, que no es planteja, en principi, produir i emetre programes en català o en aragonès, encara que les noves tecnologies audiovisuals «permetran, en un futur pròxim, doblar programes en aquestes llengües per a què els espectadors de les zones on es parlen puguin optar a les seves cases per la versió original en castellà o la doblada al català o a l'aragonès». Tejedor va abordar en la seua conferència col·loqui la qüestió del paper dels mitjans de comunicació públics i la realitat lingüística i cultural aragonesa, dins de la XII edició de la Escola d'Estiu de la Franja que enguany tenia com a tema genèric «Eines audiovisuals a l'ensenyament de les llengües». Ramon Tejedor va assegurar que la ràdio i la televisió aragonesa atenen «per un mandat legal», la riquesa i pluralitat cultura d'Aragó, «amb una sèrie de programes específics, però sobretot de manera transversal, amb una presència general en tota la programació». En aquest sentit i considerant les llengües d'Aragó com a part del patrimoni cultural aragonès, el director general de la CARTV, va assenyalar que «a l'espera del que determini la Llei de Llengües, seguirem complint amb aquest paper amb els mitjans i recursos que comptem». Va descartar, això sí, oferir tota la programació en castellà, català i aragonès, «ja que és inviable i la llengua oficial a tot Aragó segueix sent el castellà», però va assegurar que «les possibilitats tècniques

de la televisió digital i la seva interactivitat ens pot oferir la possibilitat de doblar programes per a les zones plurilingües». En un altre ordre de coses, Ramon Tejedor creu que «és factible», que Govern d'Aragó i Generalitat de Catalunya arriben a algun tipus d'acord perquè les televisions autonòmiques de les dues comunitats puguin veure's en els dos territoris, amb un conveni similar al qual ja han signat Catalunya i País Valencià i va assenyalar que «tenim els drets adquirits per a crear i emetre una versió aragonesa del programa de TV3 «Caçador de paraules». Precisament, el director i el guionista d'aquest programa van participar a l'Escola d'Estiu explicant el desenvolupament d'aquest programa que consistia en repassar el vocabulari específic de tots els territoris de parla catalana, entre ells, les comarques de la Franja de Ponent. La XII Escola d'Estiu de la Franja va comptar amb la participació d'uns cinquanta professionals de l'ensenyament, la major part, professors de català a la Franja. La directora general de Política Educativa del Govern d'Aragó, Carmen Martínez, va ser l'encarregada d'inaugurar-la, destacant els avenços experimentats els últims anys en l'ensenyament del català a Aragó, «no només en l'increment de l'alumnat i professors, sinó també en el desenvolupament, ja, de seccions bilingües i en la convalidació de títols de nivell B de català». Ara mateix, són 3.984 els alumnes aragonesos que estudien català, i alguns d'ells ja estudien alguna assignatura en català. D'altra banda, Carmen Martínez, va assegurar que el projecte de Llei de Llengües que debatrà

Mاريو Sasot i Ramon Tejedor

pròximament el parlament aragonès «reconeixerà drets als catalanoparlants, però no suposarà cap imposició d'obligacions per als ciutadans, encara que sí per a l'Administra-

ció». Respecte a l'ensenyament del català a Aragó «no variarà excessivament el panorama, encara que sí suposarà abonar i consolidar tot l'aconseguit fins ara».

**CURS D'INICIACIÓ AL
CATALÀ
i PREPARACIÓ
EXÀMENS NIVELLS B i C
PER A PERSONES ADULTES
A FRAGA i MEQUINENSA
CURS 2008-2009**

INFORMACIÓ I INSCRIPCIONS:

**Escola de Persones Adultes "Baix Cinca"
C/ Airetes, 17. Fraga. Telèfon 974453733**

Ajuntament de Mequinensa

COMENÇAMENT: Segona quinzena d'octubre

ORGANITZA: Institut d'Estudis del Baix Cinca - IEA
COL·LABORA: EPA "Baix Cinca" i Ajuntament de Mequinensa
SUBVENCIÓ: Govern d'Aragó

Perversos

Novament som al mig d'un debat polític, o politicastre, sobre una possible llei que recullga la realitat lingüística d'Aragó. Som en temps de confusió, de barreja deliberada entre el substantiu i l'adjectiu, entre l'important i l'accessori, el que més respon als meus interessos, o el que pot fer caure al meu adversari.

Em ve al cap un tall de televisió, de fa uns anys, una periodista preguntava pel carrer a la gent què en pensava de l'avortament, i una senyora va respondre «hi estic en contra, perquè que a jo no m'agrada». Argument que de tan contundent cau a terra. Sense ànim d'embolicar la troca amb l'avortament, em quedo amb l'argument de la senyora, perquè justament és el mateix que hi ha darrere de l'assetjament contra el català: com que a jo no m'agrada, hi estic en contra.

La batalla de Brunete, val la pena recordar-ho, va dividir la població en dos bàndols: els morts i els altres. Va hi haure el mateix nombre de morts entre els enfrontats. Val la pena recordar-ho i, sobretot, recuperar la gramàtica. El substantiu i l'adjectiu, cada un al seu lloc, sense mesclar-los interessadament. D'altra manera, guanyen els perversos.

Per cert, la Comissió Europea de Multilingüisme ha determinat que el castellà no està perseguit a Catalunya. Per tant, deixem eixa qüestió de banda i permeteu-nos que ens dediquem als drets dels aragonesos que tenen el català com a llengua pròpia (i l'aragonesès).

Susanna Barquín

Un estudiant fragatí treballa en un projecte de propulsor submarí

■ **Jaume Casas**

Jordi Díaz és el primer per l'esquerra de la fila de més amunt

El fragatí Jordi Díaz, estudiant de quart de enginyeria aeronàutica de la Universitat Politècnica de Catalunya, està treballant en un projecte d'investigació sobre un nou propulsor submarí elèctric, que l'ha portat aquests dos mesos d'estiu a treballar a la Universitat nord-americana de Nova Jersey. El treball el desenvolupa un grup de quatre alumnes de la Politècnica en col·laboració amb un professor de la universitat de Nova Jersey, d'on acaben de tornar.

«Hem estat tot l'estiu treballant allà, en el disseny d'aquest prototip i ara ho continuarem a Barcelona. Es tracta d'un

propulsor submarí, petit, de menys de 25 cm de llarg, que es mou amb una bateria i per la vibració que produeix en una membrana que el fa avançar sota l'aigua», ha assenyalat Díaz. El projecte té com a objectiu «buscar un propulsor que permeti conduir a distància i amb bastant autonomia, vehicles de rastreig i observació submarina», i «si no passa res i arriba el suficient finançament, podria estar acabat l'estiu que ve».

Enguany, Jordi Díaz va participar juntament amb deu alumnes més de la mateixa Universitat Politècnica de Catalunya, en el I Concurs Internacional de

CanSat, celebrat a Madrid, en el que els participants dissenyen un artefacte amb el qual han de complir una missió determinada. L'equip de Jordi, el «Wecansat», es va imposar en la modalitat Comeback, per davant d'equips de Madrid, València, Sevilla i Malàisia.

L'objectiu de la prova era aconseguir fer volar un satèl·lit casolà, a una altura mínima d'uns 250 metres i fer-lo tornar a terra, el més prop possible d'una diana, valorant-se especialment la propulsió del satèl·lit i la precisió a l'aterratge. «El coet era una espècie de llauna de refresc i havíem de fer que s'enlairés i després intentar apropar-lo al màxim a una diana marcada a terra. El satèl·lit portava un GPS indicant el punt de l'aterratge i en el moment d'iniciar el descens es desplegava un petit parapent en la part superior que facilitava aquesta operació. Ens vam quedar a cinquanta metres, que està bastant bé, i ens vam emportar el premi». En aquest concurs, que es va celebrar a l'aeròdrom de Fuentemilano, a Segòvia, hi van participar més de deu grups de diverses universitats espanyoles i un grup de Malàisia.

Es constitueix a Fraga la primera associació aragonesa de dislèxia

■ **Jaume Casas**

L'Associació Aragonesa de Dislèxia, creada per un grup de persones de Fraga, es va presentar en societat recentment dins de les I Jornades Aragoneses de Dislèxia i altres Dificultats del Llenguatge Escrit, organitzades per aquesta entitat i el Centre de Professors i Recursos de Fraga. La dislèxia és una disfunció neurològica, que afecta a la

comprensió lectora i escrita, «i de retruc, al rendiment escolar dels nens i la seua autoestima» –assenyalà el president d'aquesta associació, Josep Lluís Cruz. L'associació es constitueix amb l'objectiu d'informar i sensibilitzar sobre una qüestió, «de la que als col·legis no existeix cap protocol d'actuació per abordar-la». Per això els seus membres

plantegen a l'administració la necessitat de coordinar i unificar criteris i unes normes d'actuació per a tractar aquesta malaltia que pot afectar a entre un cinc i un deu per cent dels escolars. «A més, l'actual sistema educatiu, basat en l'examen i la prova escrita, no ajuda precisament al desenvolupament d'aquests nens» –va explicar Cruz.

Becton Dickinson inaugura un nou magatzem automatitzat a Fraga

■ Redacció

BD (Becton, Dickinson and Company), líder mundial en tecnologia mèdica ha inaugurat un nou magatzem automatitzat a la seua planta de fabricació de Fraga. El nou espai, el més gran d'Espanya dedicat a material sanitari, amb una inversió de 10 milions d'euros, incrementa en un 20% la capacitat d'emmagatzematge fins arribar als 60.600 m³, donant cabuda a 28.000 palets. Inclou també l'última tecnologia en sistemes logístics que controlen sis transbordadors que es

Marcelino Iglésias en el acte d'inauguració del nou magatzem

mouen ràpidament per l'estància capaços de traslladar 132 palets a l'hora, el que permet

buidar i tornar a omplir completament el magatzem en 182 hores.

«El procés està ara automatitzat i totalment centralitzat en un sol magatzem, el que reduirà el tràfic dins de la planta i serà més sostenible mediambientalment», va dir Marcos Calucho, director de la Planta de Fraga.

José Luis Gómez, Director General de BD a Espanya afirmà que «el nou magatzem ens permetrà reduir els temps i consolidar els enviaments, millorant l'efectivitat operativa de la nostra cadena de subministre, des dels distribuïdors als nostres clients».

ESTAMPES RIBERENQUES

El català, una llengua aragonesa

■ José Bada

Per a *borrajas* les que se crien a l'horta de Saragossa. Res a veure amb el que diuen «borraina» a Olot, Tortosa i Vinaròs com a Fraga i al meu poble. Però la borraina del Matarranya, tan diferent de la catalana, no té res que envejar a la *borraja* de l'horta de Saragossa, tos ho juro. A Favara encara fan amb les seues fulles els famosos «crispells», com els feia ma mare, i que són literalment el que es diu en castellà «miel sobre hojuelas».

Hi ha moltes classes de borraina: les silvestres que naixen on menys es pense, altres que es descuiden a l'hort familiar i algunes que es cultiven sota plàstic –¿*bajo palio?*– i es presenten amb etiqueta i denominació d'origen d'Aragó al mercat. Estes són més fines i més cares, les silvestres més gustoses i les més agraïdes les de l'hort que se donen als veïns. No obstant tots els tipus de *borraja* són *borraja*, o borraina, i cap pagès les confon amb les bledes.

Però no és este l'hort on voldria portar a ningú, ni el jardí on entro amb poques esperances de sortir airòs davant l'opinió pública aragonesa. Perquè no és de borraïnes del que vull parlar sinó d'allò –com ho diria?– que segueix sent un misteri no sol per a les verduleres de Saragossa –que no tenen perquè saber de llengües– sinó inclús per a alguns parlamentaris que haurien de saber de *hablas* i de «parles» i no saben o no contesten quan se'ls pregunta com s'ha d'anomenar el que es parla a les comarques orientals d'Aragó. No ha hi un sol diputat de les Corts d'Aragó que no sàpiga que a la «Franja del Ponent» –com diuen sesgadamente a Catalunya– no es parla castellà, però més d'un dirà que és xapurrau i altres voldran que sigui abans això, o «*polaco*», que un dialecte de la llengua catalana. I si és precís, a falta d'un nom propi, n'hi atribuïran molts per a més confusió. Amb el senzill que seria declarar que a l'Aragó se done el català com les borraïnes. Però no, *antes muertos que sencillos*.

No entenc que no ho entenguin. Per a mi és català, per a Marcelino també. I diguin el que diguin, inclús a Maella o a Bonansa, el maella i el favarol són variants de la mateixa llengua que es parla a Lleida o Girona, a l'Alguer o València, a Mallorca i a Menorca... La prova és que tots els que parlem aquest romanç ens entenem. Això no treu que el català siga tan aragonès com les borraïnes, si és que una llengua existeix en la parla com crec –no en el diccionari o en la gramàtica– i és de qui la parlen i no dels polítics, dels acadèmics i de les institucions públiques d'un territori. Reconèixer l'existència d'una llengua en els seus parlars es reconèixer una part de la soberania del poble que la parla.

A què ve tant d'enrenou? Sobren raons per a reclamar als nostres veïns altres béns de la Franja que ens pertanyen, però no n'hi ha cap per a renunciar a la nostra llengua. O si? Perquè ja fa molts anys que es deïa traïdor al que defenia el dret a estudiar català a l'escola, i s'afirmava que dir català al que es parla a la Franja és «vendre una part d'Aragó a Catalunya». Com si la llengua fos del territori i els habitants també: como si estos i sol ells, lligats a la terra, hagueren de lligar-se a una mateixa llengua i no pogueren compartir-la amb altres. Una llengua, una nació? Fals. I, a més, impossible. Ho digui qui ho digui: flamencs o valons, bascos o catalans, espanyols d'Aragó o andalusos de Jaén... Però aquest prejudici del nacionalisme és l'únic que uneix als nacionalistes.

Que a una part d'Aragó es parli català és un escàndol per a uns i altres, per als que se situen més cap aquí o cap allà de la línia. Mentre que els de la Franja, la majoria, considerem que és una oportunitat per a entendremos millor, catalans i aragonesos, com a bons veïns. Només cal apreciar més el que ens uneix: més el pont que la muralla, el camí més que la casa, els peus més que les arrels, i més la paraula que ens fa humans –el diàleg– que la violència i la barbàrie. Uns i altres, cultivant la parcel·la de la humanitat que ens correspon, l'humus del nostre hort, podem i debem conversar i conviure com a bons veïns en pau i llibertat.

Manuel Castán Espot, president de l'Acadèmia de l'Aragonès

«Tot el procés de creació de l'Acadèmia»

CHUSÉ ARAGÜÉS

Manuel Castán Espot, nascut a Les Paúles però natural de Gabás (Ribagorça-Osca), és llicenciat en Filologia Hispànica per la Universitat de Saragossa i treballa com a professor de Llengua i Literatura Castellanes l'IE.S. Joaquín Costa de Cariñena (Saragossa). És parlant de patués, en el qual ha escrit bastants articles i contes, publicats alguns d'ells en la premsa local de la vall de Benasc. Com a president de Chuntos por l'Aragonès i de l'Acadèmia de l'Aragonès ha publicat diversos articles en la premsa aragonesa envers la realitat lingüística d'Aragó i en defensa de l'aragonès i del català d'Aragó.

Pregunta. Com es va arribar al 29 de gener de 2005, dia en què es va fundar Chuntos por l'Aragonès?

Resposta. Segurament, perquè les fórmules de defensa i de promoció de l'aragonès utilitzades fins a aquell moment no podien avançar més en aquesta tasca. Es necessitava un projecte nou en el que era necessària la participació de tots. La idea va nàixer de l'associació Nogará, que a través de Fernando Sánchez i de Rubén Ramos va anar convenent a altres associacions i particulars de que era necessària aquesta unitat. A més, era imprescindible la participació dels anomenats parlants patrimonials, amb els quals no només calia comptar sinó que havien de ser agents d'aquest temps nou. A partir d'aquí es va començar un procés il·lusonant que ens va dur a la fundació de Chuntos, i que només acabarà si l'aragonès és reconegut i defensat per la nostra administració. Si s'arribés a

aquesta situació, hauria estat un èxit la nostra labor.

P. Juliol de 2006. Per què les associacions atorguen al II Congrés el poder de creació de l'Acadèmia?

R. Tot el procés de Chuntos por l'Aragonès va ser transparent i democràtic. L'integren representants de les diferents associacions i totes elles van ser cridades a participar; qui no va voler ser-hi, no podrà dir mai que es va plantejar cap tipus de veto a la participació de ningú. Entre tots els representants assistents, que disposaven de veu i vot, van decidir que Chuntos organitzés un procés de tria dels candidats a aquesta Acadèmia, però que fora el II Congrés el que decidís finalment la seva creació o no. El suport que va tenir l'Acadèmia en el Congrés va ser extraordinari, doncs els que s'oposaven a la seva creació no van comptar amb cap suport.

P. Ens pot contar qui hi va participar?

R. La participació en tot el procés va ser amplíssima. La majoria de les associacions i infinitat de particulars que van signar el Manifiesto de Defensa de la Lengua (més de 4.000 persones); gent de tots les valls

---

«Chuntos es va convertir en una caravana que va visitar els llocs emblemàtics de l'aragonès.»

---

on es conserva l'aragonès, des de Benasc fins a Ansó i des de Ayerbe fins a Fonç. Uns van participar-hi de manera directa, presencialment; uns altres, amb el seu suport i labor de conscienciació en les diferents valls i comarques. Però no vam

tenir únicament el suport de les gents de l'aragonès; vam tenir també suports inestimables de fora de l'Aragó: Euskaltzaindia, com Henrike Knörr, q.e.p.d., i Xavier Kintana; representants de l'Institut d'Estudis; de l'Academia da Lingua Galega; de l'Academia Asturiana. Els que van assistir a aquest Congrés van viure, a més, uns moments molt intensos, de molta emoció, com les dues votacions: l'aprovació dels Estatuts de l'Acadèmia i la seua creació. Els vots favorables van rondar el 90% i els aplaudiments amb què van ser acollits els resultats han quedat gravats per a sempre en la memòria de tots els que vam viure aquestes jornades.

També vull recordar el suport institucional de la DGA, que va finançar aquest Congrés, i de manera especial al Viceconseller d'Educació, Juan José Vázquez, que sempre ens va acompanyar en aquesta aventura i va tenir la valentia «d'estar» que pocs haguessin tingut.

P. A l'Acadèmia va haver-hi grans incorporacions però també va haver-hi grans absències.

R. Lamentablement, va haver-hi absències. De totes les persones que van ser triades per a formar-ne part, n'hi va haver vàries que van declinar la invitació. Les que més ens van doldre van ser les de dues persones que havien format part de Chuntos por l'Aragonès: Francho Nagore i Chusé Inazio Nabarro. Nagore, a més, va ser l'encarregat de preparar les ponències i comunicacions del Congrés i ho va fer magistralment. Nabarro va ser el vicepresident de Chuntos i va treballar fins a l'últim moment també. No van voler formar part de l'Acadèmia, però van treballar en el procés

«... va ser transparent i democràtic»

fins que es va clausurar el Congrés i això els honra. No obstant això, ens sap greu que no estiguin amb nosaltres en la que és la seva casa: l'Acadèmia de l'Aragonès.

«Ens va doldre l'absència a l'Acadèmia de Francho Nagore i Chusé Inazio Nabarro.»

No obstant això, les incorporacions van ser moltes i bones. Hi ha representants de totes les variants de l'Aragonès: del cheso, del belsetán, del chistavino, del ribagorzano, del patués... i de l'aragonès comú. Últimament, a més, hi ha hagut una incorporació inestimable: Antonio Plaza Boya, filòleg nascut a Castilló de Sos i parlant del benasqués o patués, que és director del Seminari de Balbastro. Tenim acadèmics d'honor com les escriptores Lucía Dueso i Rosario Ustáriz; Juan José Guillén, catedràtic d'Anglès i doctor en Filologia per la seva tesi sobre la toponímia de la vall de Tena; Artur Quintana, també doctor en Filologia i autor d'innombrables treballs sobre el català i l'aragonès; Brian Mott, professor de la Universitat de Barcelona i autor d'una tesi doctoral sobre el chistavino; i, finalment, Michael Metzeltin, una gran figura de la romanística.

P. A més, destaca la incorporació d'associacions i de gent nativa.

R. Era imprescindible. Tots érem conscients que aquest procés no es podia realitzar d'esquena als parlants que conserven l'aragonès. Per això, Chuntos es va convertir en una caravana que va visitar els llocs

CHUSÉ ARAGÜÉS

emblemàtics de l'aragonès i va presentar-hi el nostre projecte, que va convèncer en la majoria dels casos, i on trobarem el suport, l'ànim i la comprensió que sol·licitàvem. Nosaltres els presentem la nostra proposta ortogràfica, perquè la debatim amb nosaltres, n'opinin, i, finalment, l'acceptin si així els sembla. Ha de ser així, doncs la norma ha de ser coneguda i després avalada per la majoria. O sigui, ha de ser de tots i si no ho és, almenys d'una àmplia majoria, no servirà de res.

P. Com es va crear l'Acadèmia?

R. Es va distribuir el poder de decisió en uns 20 vots en representació d'associacions com el Consello, Ligallo, Nogarà, etc. i de les diferents variants de l'aragonès i es va crear una Comissió Avaluadora per a valorar els mèrits d'aquelles persones que fossin proposades per a formar part de l'Acadèmia. La Comissió la van formar Pilar Benítez, Fran-

cho Nagore, Feliciano Martínez, Juan José Segura i Manuel Castán. Cadascun va avaluar a les persones proposades i finalment es va fer la mitjana d'aquestes puntuacions. Tots aquells que van arribar a una puntuació de 15 punts o més, van ser triats per a formar part de l'Acadèmia. Aquesta llista es va portar al Congrés. Tot el procés es pot consultar a la web de www.aragones.com.

P. Quins són els principals objectius de l'Acadèmia?

R. L'aragonès necessita d'una Acadèmia que vagi més enllà del normal, perquè de l'aragonès es nega fins la seva existència. Per tant, ha d'assumir el paper de demostrar aquesta existència fins i tot entre els parlants; ha de demostrar que per sobre de les varietats batega una llengua comuna que és l'aragonès. Ha de defensar a l'aragonès del seu irremeiable i proper final si no es prenen mesures. Ha de dotar a la llengua dels instruments

necessaris per a assolir la seva incorporació al món de les llengües cultes: una norma ortogràfica consensuada i respectada; un diccionari que arreplegui tot el lèxic aragonès; i una llengua estàndard que s'usi com model de comunicació i que haurà de basar-se en aquells aspectes que totes les variants o gairebé totes tinguin en comú. I per sobre de tot, ha de dignificar la llengua i allunyar les connotacions de vulgaritat, de quelcom lleig i rústic amb que ha estat vexada, per ignorància o mala fe, en massa ocasions.

«Si la norma no és coneguda i acceptada per una àmplia majoria de parlants, no servirà de res.»

P. Encara que estigui gairebé tot per fer, quines són les prioritats?

R. És prioritari continuar el contacte amb els parlants i seguir impulsant dintre de les nostres possibilitats la promulgació d'una Llei de Llengües que dignifiqui l'aragonès i, per descomptat, el català d'Aragó.

P. Als dos anys del seu naixement, quin balanç fa la pròpia Acadèmia?

R. Òbviament, tots voldríem que els avenços fossin més ràpids. No obstant això, he de dir que l'entrega de tots els seus membres és encomiable. El simple fet d'haver treballat amb gent tan desinteressada, tan robusta d'esperit i tan meravellosa m'ompli d'orgull.

Chusé Aragüés

El miracle de la Sorollera

La Sorollera és un poble ara inclòs al Baix Aragó, però per a molts segueix sent de la comarca del Matarranya.

A finals del segle XIX era una població pròspera i comptava amb més de cinc-cents habitants, però amb l'arribada del nou segle, va començar també a sofrir l'èxode rural. Després de tancar les mines, a la dècada dels noranta va arribar a 83 habitants i era la població amb menys habitants de tota la comarca. Semblava que seria el primer poble que desapareixeria, però els sorollerans van traure forces i es va produir el miracle.

La gent es va associar en una cooperativa, van reactivar l'economia amb l'explotació de la ramaderia i la creació de noves fonts de riquesa. Van tornar a obrir l'escola –avui compta amb dotze criatures– i la població va començar a pujar. A finals del 2007 el cens ja era de 121 habitants i segueix pujant.

Han construït un centre de serveis amb el nom de La Vila que compta amb un hostel, un petit supermercat, restaurant i bar. Han restaurat l'antic forn i l'han convertit en un gran local per fer reunions i altres activitats. Ara, l'ajuntament està lluitant en un projecte per construir vivendes socials i així augmentar la població.

Malgrat que l'èxit és de tots, es veu personificat amb la figura de l'alcalde, Antonio Arrufat, veterinari de professió, i actualment també president de la Diputació de Terol. Tot i que és un home molt preparat, tots els sorollerans hi han col·laborat, perquè l'Antonio arribés a aquesta important fita, aportant el seu gra de sorra en el miracle que s'ha produït en aquesta tranquil·la i atractiva vila.

Joaquim Montclús

Gran èxit en la presentació d'un llibre sobre la llengua de Castigaleu

■ Carles Barrull

Més de seixanta persones assistiren a la presentació del llibre La llengua de Castigaleu de Jordi Moners, editat pel Centre d'Estudis Ribagorçans amb la col·laboració del Institut de Estudios Altoaragoneses i l'Ajuntament de Castigaleu. La presentació de l'acte, dins dels programes de festes de la localitat, la realitzà l'alcalde de la vila, Higinio Ciudad que fou l'encarregat de presentar les credencials de Jordi Moners i dels dos presentadors de l'acte, en Ramon

Sistac, Director de l'Àrea de Llengua del CERIB i de la Col·lecció Llengua de Monografies Ripacurtia i l'Artur Quintana, President d'Iniciativa Cultural de la Franja. Amdós autors mostraren la importància de l'obra, la seva científicitat, la seva minuciositat i la importància per a la dialectologia i per a la llengua catalana i que a partir d'ara Castigaleu tindrà un lloc als mapes i les biblioteques per mitjà d'aquesta obra. Els dos especialistes explicaren els

estudis dialectològics a la Ribagorça i als Pirineus i la necessitat de no perdre la llengua. Sistac també va parlar de molts motius, entre els quals el econòmics, perquè la llengua, com a part integral d'una cultura, cada cop és més valorat, pel turisme rural. Quintana parlà de l'enorme esforç que s'ha fet i això s'observa en el diccionari que conté la faraònica xifra de 7.000 paraules, d'elles 1.500 no estan registrades al Diccionari de la llengua Alcover-Moll, i hauran d'introduir-s'hi. Els tres autors es mostraren crítics amb l'obra de Rafa Vidaller sobre la «pastorada de Castigaleu». Finalment, en Jordi Moners, explicà els motius, la recerca i l'obra que presenta, com l'estructura i que hi ha ficat i acabà amb un recital de corrandes del lloc. L'acte, que s'allargà més d'hora i mitja, finalitzà amb un interessant debat a favor del llibre, de la llengua catalana de Castigaleu i de recuperar els documents passats i acabà amb un vi.

Concurs de pintura ràpida a Esplús

■ Redacció

La localitat d'Esplús va acollir el diumenge dia 21, el III Concurs de Pintura Ràpida de la Comarca de la Llitera. El lema del concurs va ser «Esplús en colors», amb l'objectiu de que els artistes pintaren els diferents racons de la localitat.

Les obres se van entregar a migdia i posteriorment, tots els participants van gaudir d'un dinar previ a l'entrega de premis. El jurat estava format per personalitats relacionades amb el món de les arts.

Després de l'entrega de premis es va obrir al públic una

exposició dels quadres realitzats pels artistes.

L'alcalde d'Esplús, Eduardo Lalana, va animar als artistes a apropar-se al municipi i reflexar els «magnífics racons que tenim». El conseller de Cultura de la Comarca, Andrés Aguilar, va valorar de manera molt positiva la repartició pels diferents municipis de les propostes culturals de la Comarca.

El concurs constava de set premis diferents donats per la Comarca, l'Ajuntament i diferents entitats del poble.

ESPURNEGALL

■ Natxo Sorolla. Administrador de franja.tk

El mes de setembre ha estat un mes de retorn al treball, a l'escola, i com no, als debats de la llei de llengües i els béns religiosos. La premsa conservadora i l'emissora dels bisbes comencen a donar cobertura a les declaracions de la *Plataforma No Hablamos Catalán*, encapçalada per la FCAO i les joventuts del PAR. Mentre, els majors, al PAR, amenacen amb revertir el mínim reconeixement del català a Aragó. I finalment Marcelino Iglesias, per primer cop en anys, es mostra fort en els arguments: «*La única Ley que reconoce el catalán y el aragonés la aprobó el Partido Popular. Vamos a cumplir lo que dice el Estatuto de Autonomía de Aragón, ni más ni menos.*»

També el nou Bisbe de Lleida fins i tot amb el silenci manté el debat de les obres religioses. Tant

des de Saragossa com des de Lleida especulen sobre el significat dels silencis. I als Mitjans la cosa no millora. Lo director de la *Corporación de Radio y Televisión* acaba confirmant a l'Escola d'Estiu de Fraga les sospites que molts teníem: ni es plantegen utilitzar el català a la TV «*de tots*». També confirma que amb l'apagada analògica no hi ha cap tipus d'acord per la continuïtat de TV3 a la Franja.

La Ribagorça sorprèn amb les troballes de crani de cocodril del Cretàcic. I s'hi licita la redacció del projecte del tram Pont de Muntanyana-Sopeira, que unirà Lleida amb la frontera estatal. L'Acadèmia de l'Aragonès es presenta a Benasc, l'àrea de transició lingüística per excel·lència.

Al Matarranya, Pena-roja torna a convocar els premis de litera-

tura. I els Draps celebren los seus 15 anys en un acte multitudinari. A Vall-de-roures denuncien un article del llibret de festes que defensa la llengua pròpia: lo *matarranyol*. I una veïna de Saidí mor deixant una herència de 700.000€ a l'Ajuntament. Les escoles rurals pateixen la falta d'alumnes, però la Melusa manté aules obertes excepcionalment amb 3 alumnes. Lo megacasino de Gran Scala baralla Ballobar entre els seus possibles destins, vila castellanoparlant a tocar de Fraga. Per a donar alegria a les relacions catalanes i aragoneses, la premsa i ràdio catalanes anuncien un viatge programat per mossos del Ripollès que volen trobar mosses a Alcanyís, a tocar del Matarranya.

Les associacions mantenen la seua intensa activitat. Jordi

Moners presenta el llibre *La llengua de Castigaleu*. El CERIB presenta *Ripacurtia* a Organyà, seu de les homilies en català. I Areny de Noguera celebra el Correllengua entre els Casals Jaume I i el CERIB. I a la vegada, els Casals segueixen fent cursos de català a Fraga, i l'ASCUMA els fa a Vall-de-roures i a Alcanyís. I l'IEBC convoca de nou les beques a la recerca i estudis. Mentre, la Iniciativa Cultural de la Franja manté reunions a la Franja i amb les associacions de l'aragonès per emprendre l'activitat sobre la llei de llengües. Anuncien reunions amb partits, comarques, universitat i instituts d'estudis. Mentre, el jutjat ha confirmat l'arxivament de les querelles de FCAO contra membres de les associacions.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Estiu (gairebé) de pel·lícula

■ Ramon Sistac

Les agències de viatges em bombardegen sovint, tant per mitjà d'Internet com de la propaganda convencional, amb temptadores ofertes de meravellosos paradisos exòtics. Paradisos on, per un mòdic preu i entre cocoters, fruites de colors bigarrats i belleses femenines d'aparença plastificada (o potser fruites d'aparença plastificada i belleses de colors bigarrats), hom pot aconseguir de viure aventures igual de meravelloses i exòtiques en els més afamats parcs temàtics.

Fatus, vanitosos i petulants! Poc que saben que la meua feina porta associades les experiències més extremes, les peripècies més al límit dels límits, les descàrregues d'adrenalina –nom que, no sé per què, em recorda la llet d'ametlles– més trepidants, fins al punt de deixar rebaixat el mateix Indiana Jones a la categoria de principiant! I és que, poc després de presentar a Lleida el llibre *Em dic Mireia (i el meu cony es diu Carlitos)*, del qual ja us havia donat notícia (pendones i pendons! segur que ja us l'heu llegit!), gairebé sense transició vaig participar, juntament amb el company, amic i paísà Josep Ramon Vidal, en la commemoració dels seixanta anys de la publicació d'un llibre sobre la vida i miracles dels màrtirs sant Abdon i sant Senen, patrons de Camporrells, on vam fer l'acte. Amb una assistència multitudinària, com poques vegades es pot arribar a aplegar en un poble petit, vam arribar a una mena de catarsi col·lectiva i

intergeneracional en defensa de la nostra llengua, la nostra cultura, les nostres tradicions i manera de ser, el nostre paper en el món... i de la memòria de Josep Sistac Zanuy (*lo tio Pepe* per a mi, o *Pepe de Serafina* per al lloc) i del llegat que ens va deixar. Una emotivitat enorme, una calor insofrible i un ponxo –així en diem, del vi amb préssec– excel·lent i fresquet. Tot siga per sant Nin i sant Non!

Passar d'un llibre porno a un de sants era massa poc. L'ajuntament de Tremp va tindre la gentilesa de convidar-me a fer una conferència institucional per a celebrar la Diada Nacional de Catalunya. Una bona pensada, bo i tenint en compte que sóc més aviat descregut, apàtrida i anarquista de cap de setmana. I baturro (quan convé). Com que no em moco amb mitja màniga, vaig parlar dels conceptes de pàtria, nació i llengua davant de les autoritats civils i... militars. No solament vaig sobreviure sinó que, poc rancuniosos com són els trempolins, vam acabar amb un bon tec.

I bon tec vam tindre també amb el quart acte d'esta epopeia, a Castigaleu, a la Ribagorça. Hi vam presentar *El parlar de Castigaleu*, de Jordi Moners, que a l'estiu calça espardenyes vigatanes. En una terra abocada a Graus, on els referents comuns de la llengua catalana perillan cada vegada més, va ser un goig veure tot un poble assistint a un acte en el fons reivindicatiu del paper de la llengua en una societat que vol subsistir. Tot un regal per als que encara creiem en miracles (quin fracàs de descregut!)

Acabo d'arribar de Mequinensa, on s'han aplegat els traductors de l'obra de Moncada a un munt d'idiomes. Gent d'Europa, Àsia, Oceania... aplegats pel català, pel nostre català. No tinc temps de fer-ne la crònica, però m'he hagut d'empassar les llàgrimes d'emoció sentint les dones grans del poble recitant en públic els contes del nostre escriptor. No tot està perdut. Govern d'Aragó, polítics d'Aragó: preneu-ne nota.

Trobada de traductors i estudiosos de l'obra de Moncada a Mequinensa

■ **Jaume Casas/Berenguer de Mussots**

Mequinensa ha estat els dies 26, 27 i 28 de setembre el punt de trobada d'una trentena d'estudiosos i traductors de l'obra de Jesús Moncada. Les jornades, organitzades per la Institució de les Lletres Catalanes, constaren de sessions internes de treball així com de diverses activitats dirigides a la descoberta del paisatge mequinensà i, alhora, moncadià. En la trobada, dirigida per Simona_krabec i Xavier Montoliu de la ILC, hi participaren traductors i investigadors com ara Mercè Biosca i Ramon Sistac de la Universitat de Lleida, Kathryn Crameri d'Austràlia, Judith Willis d'Anglaterra, Sadrine Frayssines-Ribes i Bernard Lesfargues de França, Witold J. Maciejewski de Polònia, Igor Marojevi_ de Sèrbia, Ramón Acín de Saragossa, Adri Boon d'Holanda, Kirsten Brandt d'Alemanya, Stellanina Maria Ciminelli d'Itàlia, Krisztina Nemes d'Hongria, Itai Ron d'Israel, Lucie_krdlová de Txèquia,... acompanyats en tot moment pels mequinensans Lourdes Ibarz, Jesús

Llop i Hèctor Moret.

En la inauguració de la jornada, el viceconseller d'Educació, Cultura i Esports del Govern d'Aragó, Juan José Vázquez, qualificà Camí de Sirga, l'obra més coneguda de l'escriptor mequinensà, com «una novel·la fonamental de la literatura espanyola i també de la catalana de tot el segle XX». A l'acte inaugural hi assistiren també l'alcaldessa de Mequinensa, Magda Gòdia, la germana de Jesús Moncada, Rosa Mari Moncada, i el president de la ILC, Oriol Izquierdo.

El president de la ILC va agrair a l'Ajuntament de Mequinensa, «el suport que hem rebut per a organitzar aquest seminari» i es va comprometre «a treballar colze a colze, amb l'Ajuntament en la tasca de promocionar la figura i l'obra d'aquest gran escriptor». Izquierdo valorà la presència a l'acte de Juan José Vázquez, «perquè així tendim ponts i eliminem fronteres. Mequinensa i la Franja són zones de

trobada i de diàleg que comparteixen la figura de Moncada, que sent aragonès també és un exponent de la cultura i la literatura catalanes». En aquest sentit, Vázquez, lamentà «el debat tan agre que s'ha creat a l'Aragó sobre quelcom tan natural como reconèixer el dret que tenen els parlants a la seua pròpia llengua».

La primera jornada conclo-

gué amb un conferència oberta al públic general de l'escriptor i periodista Xavier Moret sota el títol «Jesús Moncada, un escriptor de Mequinensa»: mentre que el seminari finalitzà el migdia del diumenge 28 amb una lectura pública d'un parell de contes de Jesús Moncada a càrrec del grup de lectura de l'Associació de la Dona de Mequinensa.

CURSOS DE CATALÀ AL MATARRANYA

En començar el curs escolar, comencen també els cursos de català de l'Associació Cultural del Matarranya.

Els que teniu una mica de nivell però no disposeu de cap titulació oficial, ara teniu l'oportunitat d'aconseguir-la aquesta tardor o esperar al juny vinent. Del 15 al 30 de setembre està obert el plaç de matrícula als exàmens que convoca la Generalitat Valenciana i que tindran lloc a mitjans de novembre. Per a matricular-te pots entrar a la web cercant «Junta Qualificadora de Coneixements de Valencià», omplir el formulari, pagar les taxes al banc (uns 10 €) i enviar-ho per correu certificat. Per a preparar-te els exàmens l'ASCUMA ha organitzat un minicurs intensiu a Vall-de-roures.

VALL-DE-ROURES

Nivell Oral, Nivell B o Elemental i Nivell C o Mitjà Novetat! Minicurs preparatori per als exàmens oficials mes de novembre 2008

(Cal matricular-se del 15 al 30 de setembre a la Junta Qualif. de coneixements de Valencià)

Inscripcions i lloc del curs: Centro de Adultos de Valderrobres (tardes).

Presentació i inici del curs: dimarts 30 de setembre de 18,30 a 19,30 h.

ALCANYÍS

Nivell Oral i nivell B o Elemental

Inscripcions i realització del curs: Centro de Adultos Guadalupe, Alcanyís (tardes)

Presentació i inici del curs: dimecres 1 d'octubre de 19 a 20.30 h.

També a Nonasp, Maella, Casp i altres poblacions que ho sol·liciten.

Si sou un grup de 10 persones interessades hi ha la possibilitat de fer el curs al vostre poble!

Per a més informació i inscripcions, podeu trucar a l'Associació Cultural del Matarranya: 978 851521.

Nou rècord de participació al XI Descens del Cinca

■ **Jaume Casas**

El XI Descens del Cinca en Piragua que es va celebrar entre Fraga i Mequinensa, va tornar a ser un èxit total d'organització i de participació, amb més de 500 palistes. A més, enguany, a banda del descens popular, es va celebrar una prova de competició que va comptar amb més de cent palistes de tot el nord-est de la Península Ibèrica.

La victòria en K2 va ser per a la parella formada per Federico Vega i Pedro Gutiérrez, del Club Ribadesella, que van cobrir els 19 quilòmetres de descens en un temps d'1h. 14' 12». Horta és guanyador del descens del Sella i competeix habitualment amb la selecció espanyola de rem en competicions internacionals, el que dóna una idea del nivell esportiu que va tenir el descens del Cinca.

A la zona de sortida, al costat del pont urbà de Fraga i a causa de les obres de millora de les riberes del riu, s'havia preparat una platja d'uns 300 metres de longitud, que va ser on els participants es van anar reunint i col·locant els seus caiac per sortir en massa. La sortida va tornar a ser un dels moments més espectaculars de la prova, juntament amb la traginada que va tenir lloc en Torrent de Cinca, on els palistes federats van haver de portar a l'esquena la piragua durant uns 300 metres.

Només començar, els favorits, que disputaven la prova competitiva, van anar guanyant avantatge al cap de cursa, sobretot la parella guanyadora. La prova es va desenvolupar sense incidents, a banda de les típiques bolcades i algun abandonament, i per si de cas, efectius del GEAS es van col·locar en els llocs més conflictius de

l'itinerari per aconsellar als palistes quin camí prendre per evitar riscos. Després de l'arribada dels participants, va tenir lloc el tradicional dinar de germanor, al qual van acudir 400 comensals, i el lliurament de premis.

Una de les principals novetats de la prova d'aquest any, és que estrenava la declaració d'Activitat d'Interès Turístic a Aragó, feta pel govern autonòmic. Per aquest motiu, va assistir el director general de Turisme del Govern d'Aragó, Gonzalo Lapetra, que va gaudir durant tot el matí de les evolucions dels palistes. L'organització, a càrrec de la Comarca del Baix Cinca, els ajuntaments de Fraga, Torrent de Cinca i Mequinensa, i els clubs Caiac Baix Cinca, Capri Club, als quals s'ha sumat aquest any, amb motiu de la prova federada, la Federació Aragonesa de Piragüisme, va finalitzar la jornada molt satisfeta.

Daniel Sorolla, responsable de esports de la Comarca del Baix Cinca i de l'organització del descens del Cinca, comentava que «hi ha hagut molt treball, més que altres anys degut al volum de participants, i aquest any cal destacar la labor de la Federació Aragonesa, que en el primer any de la prova federada ha aconseguit que vinguin més d'una desena de clubs gairebé sense conèixer el recorregut i la prova. A més, hem comptat amb més de cent voluntaris i per fortuna tot ha funcionat bé, sense incidents que ressenyar».

De fet, la federació aragonesa va estar encapçalada pel seu president, Chema Celorrio, que tal com havia promès va disputar la prova amb la seva piragua i va gaudir molt amb el recorregut. I davant tantes novetats,

JAUME CASAS

Participants al descens de piragües

el públic de la comarca i de zones veïnes va respondre com mai, de tal manera que al llarg de tota la ribera del riu els aficio-

nats van ser constants, encara que sobretot es van donar cita a Fraga, Torrent de Cinca i a la meta de Mequinensa.

CAMPIONS PER CATEGORIES

MASCULÍ

Sènior

K1: Erik Arozena, Santiagotarrak d'Irun.

K2: Federico Vega i Pedro Gutiérrez, Ribadesella.

RR: Xavi Miralles, Sícoris de Lleida.

Veterans

K1: Omar Linares, Ribadesella.

K2: José Miralles i Antonio Baró, Sícoris.

C1: Juan Luis Fuentes, CN Helios de Saragossa.

RR: David García, Sícoris.

Júnior

K1: Oier Martínez, Santiagotarrak.

K2: Gabriel Valiente i Pablo Mediano, CN Helios.

RR: Antonio Berenguer, Caiac Baix Cinca.

Cadet

K1: Ugaitz Arozena, Santiagotarrak.

K2: Diego Lozano i Eduardo Tizne, Helios.

C1: Daniel Millán, Helios.

RR: Pau Mesa, Sícoris.

FEMENÍ

Sènior

K1: Ana Blasco, Castelldefells.

K2: Selma Palacín i Laura Tizne, Helios.

Veterans

K1: Carmen Abell, Balaguer.

K2: Marta Rabella i Margarida Suárez, Castelldefells.

Júnior

K1: Cristina Martínez, Santiagotarrak.

K2: María Caveró i Garazi Gómez, Santiagotarrak.

RR: Cristina Faledo, Baix Cinca.

EQUIPS

1.- Sícoris (Lleida).

2.- SD Santiagotarrak (Irun).

3.- Caiac Baix Cinca (Fraga).

Presentació de l'Acadèmia de l'Aragonès a Fonz

■ José Miguel Gràcia

Vista general dels assistents a la presentació

El dissabte 13 de setembre va tenir lloc la presentació pública de l'Acadèmia de l'Aragonès a Fonz.

L'acte tingué lloc al saló d'actes de l'Ajuntament de la localitat, que se va quedar menut per la gran afluència de públic, i va estar presidit per Eduardo Pueyo, president de l'àrea de Cultura i Educació de

la Comarca del Cinca Mig, per Enrique Badía, alcalde de Fonz, i pel president de la Acadèmia, don Manuel Castán. Tots ells van insistir en la necessitat de preservar la llengua en les seues diferents variants i van desitjar sort a l'Acadèmia per l'important tasca que té pel davant.

A continuació se van presen-

tar vídeos gravats en diferents localitats de l'Alt Aragó en els que es va poder veure, millor que amb qualsevol altra estudi lingüístic, la gran unitat que presenta la llengua aragonesa al llarg del territori en el que es parla. Els vídeos formen part de l'arxiu audiovisual de l'aragonès en el que estan treballant Fernando Blas i Fernando Romanos.

Per la seua part, Manuel Castán va presentar els treballs que està desenvolupant l'Acadèmia des de la seua fundació, sobre tot en les àrees d'investigació i codificació. Tot després d'insistir en l'importància de mantenir la llengua viva, com ha passat a Fonz, i en que esta llengua està formada per varietats que l'Acadèmia vol protegir i enriquir. Els assistents van participar molt activament en el col·loqui, on els foncenses demostraren l'interès que tenen per la seua llengua.

A continuació l'ajuntament

de la localitat va convidar a un vi aragonès i els actes finalitzaren amb un concert didàctic de l'Orquestrina del Fabirol, gentilesa de la Conselleria de Cultura i Educació de la Comarca.

Fonz és un dels pobles més grans, i situat més al sud, on se conserva l'aragonès —en la modalitat baixribagorçana—, gaudint encara de plena vitalitat. Per això va ser escollit per l'Acadèmia per a presentar la seua fundació, després de haver-ho fet a Bielsa, Vall de Chistau, Panticosa, Echo, Sabiñánigo i Graus.

L'Acadèmia de l'Aragonès es va crear al juliol de 2006 en el II Congrés de l'Aragonès. Des d'aleshores ha fet un gran esforç per apropar-se a les poblacions on aquesta està viva, per a presentar les seues propostes i conèixer les diferents opinions i sensibilitats de tots els parlants. La següent presentació es va fer el passat 27 de setembre a Benasc.

Les associacions de l'aragonès i el català valoren l'esborrany de Llei de Llengües

■ Marià Álvarez

Representants d'associacions en defensa de l'aragonès, com el Ligallo de Fablans, ACNA, A.C.O.T., REA, Bente d'Abiento (20 A) y del Català com IEBC i ASCUMA, s'han reunit en dos ocasions aquest estiu (el 7 d'agost i el 5 de setembre) a la seu de Nogará a instàncies d'aquesta entitat, per a valorar els pocs trets que s'han filtrat als mitjans informatius, de l'avantprojecte de Llei de Llengües que el govern aragonès ha anunciat que presentarà a debat a les Corts aquesta tardor.

En el transcurs d'aquestes reunions, entre altres temes, es va fer palesa la preocupació de què en el text previst no es

contempli la cooficialitat, i se n'era conscient de la dificultat de marcar i acotar els territoris històrics de cada parla, especialment de l'aragonès, que ha sofert una gran recessió al llarg dels segles, i el preocupant buit legal que hi ha envers el reconeixement dels drets lingüístics als territoris «no històrics» o d'afluència natural de parlants. És el cas dels centenars de «neoparlants» de l'aragonès a Saragossa i altres ciutats, o del català a seus comarcals limítrofes amb territoris catalanoparlants com Alcanyís, Casp, Binèfar, Montsó, etc.

En una cosa en la què va hi haver absolut consens entre les

associacions va ser en la urgència de garantir, mitjançant la futura Llei de Llengües l'ensenyament de les llengües pròpies a les escoles i instituts i garantir la existència de prou mestres preparats a través de la presència d'aquestes matèries als currícula de les Escoles de Formació del Professorat, perquè, com es va dir a la primera reunió, «Els xiquets són el futur i la garantia de continuïtat d'aquestes llengües».

Quant a les associacions de la Franja, els representants a la primera reunió Natxo Sorolla i Màrio Sasot parlaren de la conveniència de cercar una línia de treball de consens entorn a

idees bàsiques com «Escola en català», «Fablamos aragonés», etc. evitant discussions sobre temes que poden ser factors de desunió.

Per altra banda, les associacions d'ICF (Ascuma, CERIB, IEBC), que no van poder ser a la segona reunió, mostraren el seu desacord davant alguna intervenció feta en aquesta segona cita, on s'instava a utilitzar diferents denominacions per al català segons els territoris. «La denominació de «català» és el consens acadèmic amb que es denomina la nostra llengua. Cap altra denominació científica, a més de les locals, s'ha utilitzat mai al territori». ICF.

GALERIA DE PERSONATGES

Mossèn León Andía Labarta, musicòleg religiós de la Vall del Tormo
«Si la llengua del poble és el català, l'església ha de fer les celebracions en aquesta mateixa llengua»

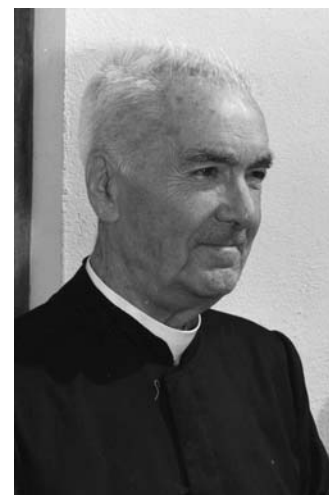
■ **Carles Sancho**

La formació musical a la Vall del Tormo va vindre de la mà de mossèn León Andía Labarta. En acabar la Guerra Civil aquest capellà saragossà va deixar de ser organista de la Basílica del Pilar de Saragossa per a dedicar-se a la vocació religiosa en la tranquil·la parròquia matarranyenca. En aquells difícils i durs anys de postguerra, als vuit anys d'estança a la població ja havia format la primera banda de música municipal amb més d'una trentena de components en una vila de poc més de sis-cents habitants. Anys de misèria on comprar un instrument

musical representava un gran esforç econòmic per la gent humil de la població. Mossèn León a més atenia la seua funció religiosa tant a la Vall del Tormo com al Mas del Llaurador, nucli de població, que quedaria despoblada definitivament en la dècada dels seixanta. El capellà pujava quasi cada dia al Mas on tenia cura un petit verger i unes caixes d'abelles al costat mateix de l'església i on passava els matins. Primer recorria els dos quilòmetres de distància entre la Vall i el Mas amb bicicleta, després amb vespa i cotxe.

En la dècada dels 70, durant

uns exercicis espirituals en el monestir de Montserrat, va descobrir que la llengua que parlaven els seus feligresos era la mateixa que utilitzaven els monjos i els capellans catalans. Si el Concili Vaticà aconsellava deixar el llatí per fer les celebracions en la llengua dels fidels, ell va entendre que havia de començar a fer els actes religiosos no en castellà si no en català. Així va iniciar a resar els rosaris de la tarda en aquesta llengua, a pesar de la incomprensió d'alguns parroquians poc partidaris dels canvis que no van servir per a modificar

l'opinió del mossèn.

Avui el capellà jubilat de la parròquia de la Vall i del Mas del Llaurador viu a la residència de les monges d'Alcanyís. Un carrer i un bust a la població matarranyenca recorden el pas del religiós i musicòleg vallejo.

CRÒNIQUES TAGARINES

**1958:
en cinquantena**

■ **Esteve Betrià**

Enguany és el cinquantè aniversari del naixement, entre altres dones admirables, de les actrius nord-americanes Sharon Stone, Michelle Pfeiffer, Jamie Lee Curtis i Andie MacDowell, dels cantants nord-americans Michael Jackson i Madonna (si les actrius són, per a mi, font d'inspiració i d'argull generacional, els dos cantants em són –tot s'ha de dir– gairebé insofribles) i de quasi un centenar de xiquets i xiquetes a l'entranyable vila de Mequinensa. Una quarentena d'aquests últims/últimes (cal tenir en compte que molta de les criatures que en aquells anys nasqueren a Mequinensa eren fills de treballadors de l'empresa que construïa l'embassament que du el nom del Poble, famílies amb escasses vinculacions amb Mequinensa, tret del naixement «accidental» en la vila d'alguns dels seus membres més jòvens) es reuniren el proppassat dissabte 30 d'agost per recordar els vells temps. La trobada es desenvolupà per les restes dels carrers del Poble vell i durant un sopar de germanor celebrat en l'edifici dels *parvulitos*, reconver- tit des de fa gairebé trenta anys en el prestigiós restaurant Royal II; és a dir en els locals dels vells col·lègits Maria Quintana, a tocar del pont d'Ebre, les úniques edificacions de la vella Mequinensa salvades de les aigües de l'embassament de Riba-roja que encara es mantenen en ús. Ara per finalitzar aquesta crònica rabiosament local només em queda que reproduir –ja em perdonareu– el text que dos dels assistents a l'encontre –i col·laboradors ocasionals de *Temps de Franja*– van redactar per a tan singular ocasió: «Tots i totes som lo fruit / del gran any cinquanta-vuit. / En una vila entranyable, / poblada de gent afable, / vam nàixer en aquell bon any, / sense pressa i sense afany, / per donar felicitat / a la família i al veïnat. / Encara que ho sap tothom / Mequinensa té per nom / est

poble de l'Aragó / que recorda esta cançó. / Corriem pels seus carrers / junts veïns i forasters / sempre amb los genolls pelats / per culpa d'antius pecats / (i els codissos dels carrers, / hi aidaven d'allò més). / Anàvem amunt i avall / armant grans sarrabastalls / per esfuriar les xiquetes / i espantar quatre velletes / que amb graneres a la mà / mos miraven d'acaçar. / I sovint mos fien fora / al banyar-mos en bona hora, / però nantres com si res / juant, fes calor o no en fes, / ara a vineri ara al pot / –no teníem ni un perrot–, / o a pilota o a cinguetes / per guanyar quatre perretes. / Pipes, panís i sidral / per anar al cine de Dalt / Catalina mo'n venia / sentadeta tot lo dia. / Mentrestant a l'altre cine / la bona gent s'encamine, / tant dissabte com dumenge, / cridant: xeic, lo moc te penge. / No trobàvem res millor / que fumar des d'un molló / un Bisonte d'amagat: / dos rals mos havie costat! / Fos hivern o fos estiu / per la voreta del riu / o per cales de la glera, / vestits de quansevol manera, / a pescar barbs o madrilles / i perseguir sargantilles, / o fent-hi magnes cabanes, / construccions ben aufanes. / Així pos, amics i amigues, / pardalets i tendres figures, / que no sigo la darrera / esta trobada primera. / Amb temps, salut i alegria, / i la vostra companyia, / sense llàgrimes ni plors, / sense quimeres ni pors, / tant si neve com si plou, / tornarem al rovell de l'ou / per celebrar tots juntets / que mos estem fent vellets.

Text produït a quatre mans en format d'auca l'agost de 2008 per Mariano Lòpez Lacasa i Hèctor Moret Coso, galifardeus de cinquanta anys nascuts lo primer de novembre i el vint-i-dos de març, respectivament, de l'any de Nostre Senyor de 1958 a la costeruda, plàcida, rigallera i calmosa vila de Mequinensa, al bell mig del rovell de l'ou de la galàxia.”

Per cert, com us ho preneu això de la cinquantena doctor Sistac? M'agradaria –i em consta que també a molts dels lectors i lectores de *Temps de Franja*– conèixer *nell mezzo del cammin di nostra vita* –esperem– les vostres, sempre interessants, reflexions a propòsit d'haver ja abastat *il mezzo secolo* d'existència en aquest racó del Mediterrani nord-occidental.

La Vall d'Aosta: una franja al bellmig d'Europa

■ Carme Messeguer

La Vall d'Aosta és una més de les franges lingüístiques que sovintegen en la vella Europa. Encerclada pels cims més alts dels Alps, del Mont-Blanc al Monte Rosa, i solcada pel Dora Baltea, afluent del Po, la regió compta fins a una dotzena de valls, en què destaquen les vinyes, conreades en bancals, i els castells medievals.

Tradicionalment vinculada a la casa de Savoia i integrada definitivament a Itàlia amb la unificació (1861), a Aosta s'hi han succeït el francès i, des de la irrupció del feixisme fins a l'actualitat, l'italià com a llengües de cultura, mentre que la població autòctona s'ha expressat sempre, cada camí en menor proporció, en una de les diverses varietats de

francoprovençal. Cal aclarir que el francoprovençal, també anomenat modernament arpità (parla dels Alps), va adquirir l'estatus de llengua quan el filòleg Ascoli (1873) va agrupar sota aquesta etiqueta un conjunt de parles a cavall entre el francès i l'occità amb prou trets diferencials. Les parles francoprovençals s'estenen des de la Savoia i la Suïssa francòfona (on pràcticament han quedat extingides) fins a la Vall d'Aosta i les valls altes del Piemont alpí.

La Vall d'Aosta és, des de 1948, una de les cinc regions d'Itàlia amb estatut d'autonomia especial, que en el seu cas consagra la cooficialitat d'italià i francès; en canvi, el francoprovençal, considerat un dialecte, és emparat legalment

per les *Normes en matèria de protecció de les minories lingüístiques històriques* (1999). En aquesta mateixa línia funciona, des de 1985, un Bureau Régional pour l'Ethnologie e la Linguistique (BREL), que té per objectiu la promoció i la coordinació de les recerques sobre el patrimoni cultural valdostà. En l'àmbit lingüístic, el BREL està portant a terme un *Atlas dels patois valdostans i una Enquesta toponímica a la Vall d'Aosta*, a més d'organitzar anualment un concurs escolar, una escola popular i una festa del *patois*.

A la pràctica, la vida es desenvolupa en italià, el francès té presència en la retolació i en la vida acadèmica, i el francoprovençal està en vies

d'extinció. De fet, la *Union Valdôtane*, partit autonomista liberal majoritari a la regió, fa del bilingüisme italo francès un símbol d'identitat cultural, mentre que reserva un paper subaltern al *patois* francoprovençal.

Com en una caixa de ninerusses, dins la Vall d'Aosta hi ha encara un enclavament singular lingüísticament parlant, la vall *walser* de Gressoney. Com a resultat de l'assentament, cap al segle XII, de comerciants procedents dels cantons veïns de l'actual Suïssa, en aquesta vall valdostana malviuen dos variants dialectals germàniques i s'hi poden veure habitacles de fusta que reposen sobre pilons de pedra i vestits tradicionals femenins amb toca de filigrana d'or.

SOM D'EIXE MÓN

Opacs (i prescindibles)

Francesc Ricart

Sovint, en llegir el nostre *TdeF*, subratllo fragments d'articles que em criden l'atenció. La nostra publicació té la seua gràcia, té interès i em sembla que té prou qualitat, tot i l'aparició de cartes (benvingudes siguen!) de lectors que puguin qüestionar columnes com aquesta. Deia que *TdeF* té prou interès per seguir-la amb atenció, no debades és la millor revista de la Franja (ja sé que ara esteu pensant que això també passava amb la TVE...), i ha esdevingut el referent —ara sí, sense fer-hi broma— dels ciutadans de la Franja interessats i sovint compromesos amb la catalanitat de les nostres comarques.

Em pareix simptomàtic que després de tants anys de la Declaració de Mequinensa (l'any que ve, en farà vint-i-cinc!) ens trobem en una situació de gran precarietat, una situació que provoca que s'hagen d'escriure coses com les de l'escrit signat per la Carme Messeguer fa poc a *La Voz del Bajo Cinca*, en nom de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, i que a mi m'ha fet d'alçaprem per decidir-me a parlar sobre aquesta mena d'opacitat de la Franja, opacitat a què fa referència Josep Espluga a l'entrevista del número de maig. I és que els arguments de Messeguer ens situen als anys setanta, quan començava el recorregut associatiu a favor de la llengua i la cultura catalanes..., ja aleshores es demanava que si no s'actuava amb contundència a la Franja el català hi desapareixeria..., ja fa anys que es recorre a l'argument de l'autoritat de la Real Academia de la

Llengua... En fi, passa el temps i no pareix que s'haja mogut res, segurament perquè els qui havíem de pressionar no ho hem fet prou bé i els qui tenen poder i responsabilitat polítics han fet ben poc per una cosa que no es creuen. El resultat, podria ser el d'una foto fixa, com la que em suggereix l'escrit esmentat o una foto velada, o siga, una foto per llançar.

Tornant a l'opacitat, volia posar l'exemple dels mitjans a l'Aragó, a la vista del que diu l'editorial de la nostra publicació, al número 74, el de març, que carrega contra el menysteniment d'Aragó Televisión envers la llengua catalana a la Franja. Tot l'editorial és d'allò més coent, sobretot quan s'exclama que, amb motiu de la firma conjunta del Patronat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, es va fondre la transmissió que feia la tevé aragonesa en el moment precís que Marcelino Iglesias passà a pronunciar el seu discurs en català.

Però jo els volia ensenyar més subratllats, molts dels quals corresponen als editorials, d'altres a les aportacions com la d'Artur Quintana a *Viles i gents*, al número 77, dedicada al bisbe Bernardino Gómez Miedes; o a lamentacions com la de Carles Terés al seu *Esmolet* del número 76... O sobre la cosa que es mereix més remarques i més gruixudes, les que es refereixen a la Llei de llengües.

«Com volen que ens sentim aragonesos? Haurem de seguir dissimulant —com bé diu el clarividenc Josep Espluga— o veure TV3, doncs aquesta sí que ens reconeix. I això que no és la «nostra!» És un subratllat de la carta de Ramon Parisi al número 77, on es queixava de l'eliminació de la llengua en un reportatge de la TV aragonesa al Pont de Montanyana. D'aquestes dues ratlles m'agrada tot, però sobretot el final amb les cometes i l'admiració: potser hi ha la clau per deixar de ser opacs i per ser definitivament prescindibles, a l'Aragó, és clar.

Slow movement, per una vida sense estrés

■ Teresa Serrano

Resulta reconfortant descobrir que el teu ideal de vida no ho es s'ol per a tu. Viure assossegat, evitar l'estrés, gaudir de les petites coses que han perdut el seu valor. Segur que tots podem imaginar algún lloc en el que aquesta estampa sigui quotidiana. Sabem que hi ha infinitat de pobles que no necessiten que ningú anomeni el seu modus de vida, però la singularitat és aconseguir l'objectiu en llocs que no estan en perill de despoblació, sinó bé al contrari, pateixen la amenaça d'un creixement demogràfic excessiu.

Aquest nou concepte, amb les seues particularitats, té un padrí de bateig que és un tipus italià, que ja gaudeix del que predica en una petita ciutat del seu país natal.

En essència el «*slow movement*», el moviment lent –traducció vàlida de manera literal–, es concebeix com una filosofia de vida, en la que pendre cada cosa amb temps és la màxima que excusa la seua creació. No accelerar-se, preparar una dinar a l'estil tradicional i menjar amb delect, xarrar sense mirar el rellotge constantment, desplaçar-se caminant, en lloc de corrent, utilitzar com a mitjà de transport la bicicleta... Cadascuna d'aquestes mesures, estan en concordància amb una vida sana i amb un equilibri desitjable, deixa de ser una idea llunyana per a convertir-se en una pràctica del dia a dia. El desenvolupament sostenible del planeta i dels seus habitants.

Existeixen ciutats al món amb aquesta filosofia adaptada a la vida del lloc. Cumplesquen uns requisits; han de tenir una densitat de població determinada, una velocitat màxima

Detall de la vila de Pals

de desplaçament dels vehicles, uns horaris adaptats a aquesta manera diferent de comprendre la vida, la famosa conciliació de la vida laboral i familiar. És la forma d'entendre que per anar més depresa no s'arriba més lluny, ni millor, i sobretot i indiscutible, no se és més feliç. Per què la fi última és trobar el modus d'accedir a una existència més amable, més desitjable i més plena.

«Som incapaços de reconèixer tot allò bo que passa pel nostre costat.»

Hi ha llocs a la nostra geografia que se sumen a aquesta corrent. Per visita'l en una ocasió, anomenaré un d'ells, es tracta de Pals, que pertany al municipi de Begur a Girona. Pot ser que el seu

traçat medieval, les cases de pedra, que s'ubique a l'interior de la província, hagin aportat a la seua fisonomia el perfil idoni. S'allunya gloriosament del bulliciós litoral, però no tant com per a no poder gaudir del plaer marítim. El cert és que la meua impressió –en visita previa a conèixer això del moviment lent– va ser molt propera al sentiment concret que penso ha de despertar un lloc amb les característiques del moviment lent.

Als seus carrers, es pot escoltar el só sense estridències del transcorre del dia. Donen ganes de quedar-se a viure allí per a poder parar en un carrer, en improvisada xarrada amb algun veí, anar de compres per les seues botigues, o sentar-se en algun racó i aprofitar el sol de primavera o altra sensació que t'inspire el moment. La finalitat de viure segons aquestes maneres no és altra que aconseguir una existència sana,

perquè es fa realitat la desacceleració del ritme vital, es disminueix la presió sanguínea de la ciutat i per conseqüència la dels seus pobladors.

Llàstima que no sigui tan senzill accedir a aquest somni, ja que en la major part de la nostra geografia s'aplaudeix la voràgine d'una existència marcada per l'acceleració dels nostres costums, per la sistemàtica caiguda en una espiral de moviment ràpid, frenètic, incompatible amb una vida plena, abandonat de l'enfermetat del nostre temps; l'incapacitat de reconèixer tot el bo que passa pel nostre costat, ja que ho fa a la velocitat del llamp.

Es trist descobrir, que aquesta idea, necessita molta empena per a arribar a l'objectiu, sempre hi ha algú comandant el nostre temps, o el que és el mateix, la nostra vida, de la que pocs som posseïdors, i tants posseïts.

Lo Salt de la Portellada

RICARD SOLANA

Teruel al natural

